

Республикын арадай поэт,
СССР-эй Кинематографиин
отличник, Буряад Республикын
соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ
Дансаран Шагдарович
ДОРЖОГУТАБАЙН 80 наһанай ойдо

12 н.

ИТГЭЛИЙН
ХАМБЫН
ЗАХЯАНУУД

23 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад Үнэн

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
июниин 13
Четверг

№ 23 (21922)
(837)

гарагай 5
www.burunen.ru

Буряад Үнэн

БҮТЭДЭ АРАДАЙ ЫЙНДЭРӨӨР – РОССИЙН ҮДЭРӨӨР!

13 н.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагуу

Уважаемые читатели!
Продолжается подписка на наши
издания на II полугодие 2013 г.

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена
Газета «Бурятия» Индекс – 50908 с приложением. «Бурятия-7»	вт., ср., чт., пт	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	824,64 руб. 400 руб. 450 руб.
Газета «Буряад үнэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	386,22 руб. 265 руб. 275 руб.
Газета «Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	226,50 руб. 220 руб. 250 руб.
Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	271,92 руб. 270 руб. 270 руб.
Журнал «Байгал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.
Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.

РОССИИН ҮДЭРӨӨР!

Буряадай хүндэтэ ажаһуугшад!
Буряад Республикын Правительствын болон өөрынгөө зүгһөө бүгэдэ арадай һайндэрөөр – Россиин үдэрөөр амаршалнаб.

Арадай депутадуудай 1-дэхи съезд дээрэ баталагдаһан Росси гүрэнэй бээ даанги байдал тухай тунхаглал арадай засаг соносхожо, хуули эрхэтэ гүрэнэй үндэһэ һуури табья. Тиигэжэ шэнэ гүрэн байгуулагдажа эхилээ. Гүрэнөө һайжаруулжа, хүсэтэй, хүндэтэй улас түрэ болгохо арга боломжонууд нээгдээ.

Мүнөө Буряад Республика эршэ ехэтэйгээр хүгжэжэ байна. 2020 он болотор бэлүүлэгдэхэ Социально-экономическа хүгжэлтын программаар хараалагдаһан хэмжээнүүд Буряад ороной бүхы ажаһуугшадай ажабайдал һайжаруулгада нүлөөлхэ. һүүлэй жэлнүүдтэ экономикын бодото хэлтэсэй үүргэ дээшэлээ, бюджетһээ гадуур һомололгонуудай хэмжээн ургаа, гадна ажаһуугшадай салин нэмэнэ, ажалгүй зоной тоо үсөөрнэ. Буряад Республикын Правительствын болон Арадай Хуралай нягта харилсаа холбоотой хүдэлмэрийн, республикын бүхы муниципальна байгууламжануудай, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй дэмжэлгын болон эдэбхитэй хабаадалгын, мүн тиихэдэ бүхы ажаһуугшадай оролдолгын ашаар урдаа табиһан зорилгонуудаа бэлүүлжэ шадахабди.

Хүндэтэ нютагаархид, һайндэрөөр! Та бүгэдэндэ амгалан байдал, жаргал, һайн һайхание, түрэл республикынгаа, Эсэгэ оронойнгоо аша туһада амжалтануудые хүсэнэб.

Буряад Республикын Толгойлогшо – Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав НАГОВИЦЫН.

Хүндэтэ нютагаархид!
Буряад Республикын Арадай Хуралай зүгһөө та бүгэдэниие гүрэнэйнгөө эгээл шухала һайндэрөөр – Россиин үдэрөөр амаршалнаб.

Энэ һайндэр Россиин бүхы эрхэтэды нэгдүүлдэг. Гүрэнэймнай шэнэ түүхэ 1990 оной июниин 12-һоо эхи абана - энэ үдэр Россиин бээ даанги байдал тунхаглагдаа. Тиин демократиин ёһо баримталһан шэнэ Россиин мүнделһэн үдэр хадаа бидэндэ Эсэгэ ороноймнай хүгжэлтын, энхэ байдалай үндэһэ һуури болодог эрхэ сүлөөгэй, үнэн сэхэ ёһын, һайн хэрэгүүдэй болон бээ бээ хүндэлэлгын үзэл тухай һануулна. Мүнөө Росси – Номгон далайһаа аяр Балтикын эрье болотор нэмжһэн хүсэ ехэтэй гүрэн.

Буряад орон 350 жэлэй саана Росси гүрэнэтэй хуби заяагаа холбоо. Республикын ажаһуугшад Эсэгэ оронойнгоо хүгжэлтэдэ горитой хубитаяа оруулдаг. Промышленна үйлэдбэрийн хүгжэлтын ябасаар республикамнай Сибириин федеральна тойрогто гурбадахи һуури эзэлнэ. "Байгалай сүнхэр" гэдэн аяншалгын-амаралгын түхэлэй тусхай экономическа зонын инфраструктурын барилга түгэсхэгдөө. һүүлэй хоёр жэлэй туршада аяншалагшадай тоо нилээд олошороо. Тиихэдэ хүдөө ажахыда, ой модо үйлэдбэрилгын комплексдо инвестиционно проектнүүд бэлүүлэгдэнээр. Саашадаашье хүгжэлтэмнай үргэлжэлхэ гэжэ бата найданаб.

Энэ һайхан үдэр бултандатнай амгалан байдал, элүүр энхые болон Эхэ оронойнгоо аша туһада үндэр амжалтануудые хүсэнэб.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.ГЕРШЕВИЧ.

РОССИИН ХҮДӨӨ АЖАХЫН МИНИСТР БУРЯАД ОРОН ЕРЭХЭНЬ

Июниин 15-да Россиин Федерациин хүдөө ажахын министр Николай Федоров Буряад Республика руу ажалай хэрэгээр ерэхэнь. Ушар юуб гэхэдэ, удаан сагай болзорто нэльбэн шэнэлэгдэжэ, заһабарилагдаһан мяханай комбинадай нээлгэнэй баяр ёһолол үнгэрхэ. Мүн тиихэдэ Россиин Федерациин Хүдөө ажахын министрствын бүхы де-

партаментнуудай хабаадалгатай бүридхэмэл ехэ зүблөөн үнгэрхэ.

- Эндэ хүдөө ажахын бүхы һалбаринуудай: мал болон тарьяан ажалай, газар уһалуурийн бүридхэл барилга хэхэ болон бусад асуудалнууд зүбшэгдэхэ. Ехэ һайн. Үрэ дүнтэй суглаан болохоор хараалагдана, - гэжэ Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын тэмдэглээ.

ИЮЛЬ НАРА СОО ОЛОН ФОРУМУУД ҮНГЭРХЭ

Мүнөө зун ехэ олон форумууд манай республикада үнгэргэгдэхөөр хараалагдана. Заншалта болоһон Байгалай эрдэм һуралсаһан болон Байгалай информацияно форумууд үнгэргэгдэхэ.

Үхибүүдэй эрхэ сүлөө хамгаалгын омбудсмен Павел Астахов болон Россиин элүүрье хамгаалгын министр Вероника Скворцоватай сүг

«Охрана психического здоровья детей и защиты несовершеннолетних детей» гэдэн семинар июлиин 1-дэ Улаан-Үдэдэ нээхэ юм. Мүн июлиин 8-да "Байкал – стратегический ресурс планеты" гэдэн уласхоорондын форум үнгэрхэ. Июлиин 11-дэ эколого-аяншалгын уласхоорондын форум болохоор түсэблэгдэнхэй.

МУНИЦИПАЛЬНА МИЛИЦИ МОРИНДО МОРДОХО

Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицынай хэлэхээр, Улаан-Үдэдэ хотын захиргаанай баталһан хуули заршам бэлүүлгэ шалгахы, гүйсэдхэхэ албан байгуулагдажа, тэдэнэр даалгагдаһан газар дэбисхэр дээрээ хазаар морёор ажаллаа хэхэ юм.

- Тэдэниие харахадашье һүрөөтэй байха бэшэ гү? Моритой хүниие хүн зоншые хүндэлхэ, иимэ ажалшад хүгжэнги гүрэнүүдтэ бии юм, - гэжэ Вячеслав Наговицын мэдээсээ.

Энэ байгуулагдаха журам хамгаалагша албан "Экологийн десант" гү, али "Милици" гэжэ нэрлэгдэжэ магад.

МААРАГТАДА УРАН ШҮЛЭГЭЙ ХҮРДЭ НЭЭГДЭХЭ

Буряадаймнай элитэ уран шүлэгшэ Намжил Нимбуевай түрэхөөр 65 жэлэй ойн баярта, тэрэнэй гэгээн гэрэлтэ дурасхаалда зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд энэ байгша оной июниин 16-да Маарагтын адагта үнгэрхэнь.

Энэ үдэр 10 сарһаа Маарагтын адагта оршодог Уянгын сэсэрлиг соо Уран шүлэгэй хүрдэ нээлгын баяр болохо. Энэ ажалые Буряад Республикын арадай уран зурааша Юрий Мандаганов эрхилжэ, эдэ үдэрнүүдтэ энэ хүрдэ бүтээлгын ажал ябуулжа байна.

Тиихэдэ уран уншалгаар мурсысөөнүүд соносхогдонхой. Эндэ шүлэгүүдые уран гоёор уншаха, гүн удхатай магтаалнуудые, үрээлнүүдые хэлэхэ аргатай, дуратайшые зон хабаадаха аргатай. Энэ хэмжээ ябуулга Маарагтын Нимбуе Боршогор гэдэн газарта Отошо Бурханай уншалгын һүүлдэ үнгэрхэ юм.

Тус хуудаһа Цырегма САМПИЛОВА бэлдэбэ.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

ШЭНЭ ОНЬОН ТЕХНИКЫН ОНСО ШАДАБАРИ

Александр Чепик

Сергей Федотов

Игорь Красиков

Владимир Осколков

Үнгэрһэн жэлдэ бага ажыхынуудые дэмжэһэн шэнэ программа Россидэ нэбтэрүүлэгдэжэ эхилээ. Энэ программа хэр зэргэ Мухар-Шэбэрэй болон Бэшүүрэй аймагуудта бэлүүлэгдэжэ байна гэжэ Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр ЧЕПИК шалгаһан байна.

Тус программын ашаар республикада 56 фермэ нээхын тулада аяар 60 миллион түхэриг һомологдоо. Тиихэдэнь 3 фермер аяар 25 миллион түхэриг гүрэнһөө абаа, тэдэнэй нэгэн - Мухар-Шэбэрэй Шаралдай тосхондо ажаһуудаг Игорь Красиков. Тэрэ һүнэй фермэ барижа, немецкэ оньон техникэ тэндээ тодхоод байна. Курска можоһоо һү ехээр үгэдэг 35 толгой үнээ асараа. Гүрэнһөө абтаһан 12 миллион түхэригөөрөө ажыхыгаа болбосон түхэлэй болгооб гээд, фермер урматай.

«Тус программа үргэлжэлһөөр. Байгша ондо 8 фермер иимэ дэмжэлтэдэ хүртэхэ хүсэлтэй мэдүүлгээ эльгээгээд байна. Тиихэдэ фермэ байгуулхаяа ханагшадһаа аяар 165 мэдүүлгэ оронхой», - гээд, Буряадай хүдөө ажыхын болон эдээ хоолой министр Александр Манзанов дуулгаба.

Бэшүүрэй аймагта Владимир Осколков фермэ байгуулхын тула 800 мянган түхэриг гүрэнһөө абаа. Тэрэнэй ашаар 40 толгой үнээ худалдажа абаа. 27 гектар газарта таряа тарина, 20 гектар сабшаланһаа үбһэ абана. Ажыхыгаа хүгжөөхэ хүсэлтэй. Тиимэхэ 2015 ондо техникэ абахын

Авторай фото-зурагууд

тулада гүрэнэй дэмжэлтэдэ хүртэхэ ханаатай.

Һүүлэй 3 жэлэй туршада СПК «Илалта» хүгжэлтын шэнэ замда гараа. Мүнөө аяар 8 мянган гектар газарта таряа, малай тэжээл тарина. Шэнэ техникэ абаһанай ашаар иимэ ехэ газар эдлэхэ шадалтай болообди гээд, СПК-гай толгойлогшын орлогшо Сергей Федотов тэмдэглэнэ. Урдань Зүблэлтэ засагай үедэ 300 хүн ажыхыда хүдэлдэг хаань, мүнөө 30 лэ хүн ажаллана.

Дэлхэйн бүхы гүрэнүүдтэ хүдөө ажыхы дэмжэдэг. WTO-гой бүридэлдэ Россиин ороһоной ашаар үнэ багатай гахайн мяхан дэлгүүртэ олошороо. Тиимэхэ гахайн комплекс бариха проекмнай бэрхэшээлтэй болоо. Тиибэшье тон түрүү оньон техникын ашаар, олзотойгоор комплекснай хүдэлхэ гэжэ найдуулнабди, - гээд, Александр Чепик тэмдэглэбэ. Тэрэ фермернүүдэй абаһан мүнөө зүбөөр ашагланһандань һайн сэгнэлтэ үгөө.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ТАБАДАХИ ЗАРЛАЛАЙ АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҺУНГАЛТЫН ҺУНГАЛТЫН БОЛЗОР ТОГТООХО ТУХАЙ

«Россиин Федерациин эрхэтэдэй һунгаха болон референдумдэ хабаадаха эрхэнүүдэй гол найдуулганууд тухай» 2002 оной июниин 12-ой 67-ФЗ дугаарай федеральна хуулийн 10-дахи статьягай, Буряад Республикын Үндэһэн Хуулийн 86-дахи статьягай «к» пунктын, мүн тиихэдэ «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай һунгалта тухай» 2004 оной январин 6-ай 603-III дугаарай Буряад Республикын Хуулийн 4-дэхи статьягай ёһоор, Буряад Републикын Арадай Хурал тогтооно гэбэл:

1. Буряад Республикын табатахи зарлалай Арадай Хуралай депутадуудай һунгалтые 2013 оной сентябриин 8-да гэжэ тогтоохо.

2. Тус Тогтоол толилогдоһон үдэрһөө хүсэндөө ороно.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.ГЕРШЕВИЧ

Улаан-Үдэ хото
2013 оной июниин 6
№ 3399-IV

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Хүдөөгэй соёл

НЮТАГААРХИДАА БАЯРЛУУЛАА

Буряад Республикынгаа 90 жэлэй ойн олон тоото хэмжээ ябуулгануудта хабаадахаа ерэнэн Түнхэнэй аймагай түлөөлэгшэд Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нютагаархидтаяа дулаахан, баяр дэмбэрэлтэ байдалда уулзаба. "Түнхэн" гэжэ жаргалтай одон доро түрэнхдөө би баяртайб" ("Я родился под счастливой звездой под названием «Тунка») гэнэн гаршагтай энэ хэмжээ ябуулга П.И.Чайковскийн нэрэмжэтэ искусствын колледж соо эмхидхэгдээ.

Нэн түрүүн Түнхэнэй аймагта хэгдэжэ байһан олон тоото барилга болон үйлэ хэрэгүүд баримталагдажа, стенднүүд дээрэ дэлгээгдэнхэй. Улаан-Үдэдэ ажаһуугшад колледжын байшан соо орохоор лэ, нютагаингаа уран гартанай бүтэлнүүдтэй танилсана. Мүн тийхэдэ хүдөө ажахын эдээ хоолой зүйлнүүдэ (тоһо, һү, сүсэги (литературнаар зөөхэй – авт.), ааруул, мяха, аршаан) дуратайгаар худалдан абана.

- Түрэл нютагаһаань гаража ошоһон таанадтайгаа уулзахаа, таанадаа баярлуулхаяа, хэжэ байһан ажалтайгаа танилсуулхаяа эндэ суглараад байна гэшшэбди, - гэжэ амаршалгын үгэнүүд соогоо Түнхэнэй аймагай депутатүүдэй Советэй хүтэлбэрилэгшэ Мунко Майоров абаһаар лэ хэлэбэ. – Мүнөө жэл ганса республикамнай 90 жэлэйнгээ ойн баяраа тэмдэглэнэ бэшэ, мүн манайшы аймаг баһа 90 жэлтэй болобо гэжэ булта мэдэнэт. Энэ дэмбэрэлтэ ушарта манай нютаг бүхэн газар зосоогоо сэрлэжэ, наринаар найр наадаяа угтажа байна. Мүн спортын танхим, соёлой байшангууд, фельдшерскэ амбулаторинууд, хургуулинууд, стадионууд нэлбэн заһабарилагдана. Далахай хуурин хүрэхэ харгы дээрэхи Эрхүү гол дээгүүр шэнэ хүүргэ баригдажа түгэсэхэнь. Мүн бусадшы ажал хэгдэнэл даа. Манай бүхы нютагай хүн зон бэлиг шадабарияа харуулжа, концертнэ программа бэлдэжэ, шанга гэгшын шэлэн абалга аймаг соомнай һүүлшын хоёр нара соо эмхидхэгдээ. Тэндээ шалгарһан эгээл эрхим дуу, хатарнууды таанадтаа дурадханабди.

Түнхэнэй аймагай түб номой сангай бэлдэнэн "Галерея личностей" гэжэ гаршаг доро компьютерна ашаар бүтээгдэнэн үзэхэлэнтэй энэ үдэшэ сугларагшад танилсана байна. Ерэнэн олон хүн зон тэндэ өөһэдэгөө, мүн түрэл гаралаа шэртэн хаража, баярлан һуугаа элэй. Мэдээжэ уран зохёолшо, арадай поэт Ардан Лоп-

сонович Ангархавай хэлэнээр, бүхы дэлхэйн олон гүрэнүүдтэй холбоотой, нютаг нугаяа хаа-хаанагүй суурхуулһан, ехэ габьяа гаргаһан хүн зоноо мартангүй ябаха ёһотойбди. Энэ ушар "Галерея личностей" харуулна гэшшэ.

Түнхэнэй аймаг соо хаяхана үнгэргэгдэнэн Сэрэн Хоборковой 100 жэлэй ойдо зориулагдаһан хэмжээ ябуулга тухай хөөрэлдөөн эндэ болобо. "Сэрэн Хоборков 1940 ондо - Сталинай, 1959 одно Хрущевой урда дуулаһан хүн ябана гэшшэ. Мүн Монголой ехэ дарга Цыденбал Сэрэн Хоборковы урижа, тусхай хуур дархалуулжа, манай нютагай хүбүүндэ барилһан байна", - гэжэ Ардан Лопсонович тэмдэглэбэ.

Аймагай соёлой таһаг, "Аршаан булаг", "Хэнгэргэ", "Саяан" ансамбльнууд, хүүгэдэй соёлой болон искусствын хургуулиин шабинар нютагаархинаа

хонгёо һайхан дуугаараа, уян нугархай хатарнуудаараа нюдыеһы хужарлуулба, шэхиень шэмэглэбэ. Мүн тийхэдэ олон айлшадые угтажа абаһан П.И. Чайковскийн нэрэмжэтэ колледжын оюутадай болон багшанарай талаһаа хэдэн концертнэ номернууд бэлэг болгон табигдаа.

Баир Шоёнович Ускеев, Улаан-Үдэдэхи Түнхэнэй нютагаархидай "Саяан" гэнэн эблэлэй хүтэлбэрилэгшэ: "Энэ уулзалгада хабаадаһандаа, ехэ баяртай байнабди. Түрэл нютагтаманай хэгдэжэ байһан ажал эндэ су-

гларагшадые ходоодо һонирхуулжа байдаг гэшшэ. Бидэ, Улаан-Үдэдэ ажаһуугшад, ганса мэргэжэлтэ, дүй дүршэл ехэтэй артистнууды хаража һуранхайбди. Харин мүнөө эндэ өөрын нютагай залуу хүбүүд, басагадай дуулаха, хатархадань, ехэ гоё байбал даа. Тоонто нютагаймнай хүнүүд ходоодо ерэжэ, имэ наадаараа баярлуулжа байбалнь, бидэшы түрэл газар дайдатаа харилсаа холбоогоо алдахагүйбди".

Баяр Борисович Турбянов, П.И. Чайковскийн нэрэмжэтэ колледжын директор: "Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг нютагаархидтаяа хамта 90 жэлэйнгээ оёе тэмдэглэжэ байһан манай түрэл Түнхэнэй аймагайхидтаа баяр хүргэхэ байнаб. Нонин гэхэдэ, бусад аймагай хүнүүд имэ уулзалганууды үнгэргэнгүй гэшшэ. Эндэ бидэ түрэл нютагаингаа амжалтануудыень хаража, баярыень хубаалданабди. Тийхэ-

М.Майоров нютагаингаа амжалтануудтай танилсуулна

Концертнэ үедэ

дэ үни удаан уулзаагүй түрэл гаралнуудтайгаа золгонобди".

Валентина Петровна Борхонова-Мадагаева, П.И.Чайковскийн нэрэмжэтэ колледжын багша: "Нютагаингаа хүн зоной уулзалгы нээхэ ехэ уялгатай байгаа. Энэ ушарта баярлаад, һүүлэй үедэ манай Түнхэн нютаг бэлигтэй хүгжэмэй мэргэжэлтэдэр дуталдана гэжэ бидэ һананабди. Энэ ушараар бэлигтэй хүбүүд, басагады шэлэн абажа, түрэл нютагтаа хүдэлхыень эльгээхэ тухай зорилго манай колледж урдаа табиба гэ-

шэ. Хэды тийгэбэшы, мүнөөдэрэй концерт нааданда шударгы бэрхэ, урагшаа ханаатай артистнууд ерээд байна. Юуб гэхэдэ, манай нютаг ямаршы сагта аза талаантай, бэлигтэй хүнүүдээрэ баян юм гэжэ ходо ханажа ябадагби".

Һонирхолтой уулзалгын түгэсхэлдэ Түнхэнһөө ерэнэн бэлигтэйшүүл бүхы нютагаархинаа июнийн 28-30-ай үдэрнүүдтэ 90 жэлэйнгээ ойн баяр үргэн дэлисэтэйгээр угтахыень урижа байһанаа мэдүүлбэ.

Борис БАЛДАНОВ.

Түнхэнэй аймагайхид ажабайдалайнгаа дүнгүүдэ Бурядай Толгойлогшо В.В.Наговицында харуулна

Авторай фото-зурагууд

Уг үндэһэн

АРАДАЙМНАЙ УХААН БОЛБОСОРОЛОЙ ҮНДЭҺЭН – ХУУШАН МОНГОЛ ХЭЛЭН

Дэлхэйн арадуудай соёл, ухаан болбосоролой, ажамидарал, байдалай хүгжэлтые өөрын хэлэ бэшэг гэршэлнэ. Монгол арадуудай нэгэ дали, хойто монгол гүүлэдэг буряад араднй урдын урда сагнаа хэрэглэһэн өөрын хэлэ бэшэгтэй байһан юм. Манай үбгэ эсэгэнэр хуушан монгол хэлэ бэшэг үзэһэн, бэшэхэ, уншаха аргатай байһан. Харин мүнөө сагта энэ хэлэ бэшэг хэрэглэгдэхээ болинхой, гайхамшагта түүхэтэй өөрын бэшэгэй тэмдэгтэй байһамди гэжэ олон залуушуул мэдэхэшьегүй байха. Гэбэшье энэ хэлэ бэшэг хэзээдэшье мартагдахагүй.

Буряадай гүрэнэй университеттэ буряад хэлэ бэшэгэй таһагай бии болоһон сагнаа хойшо хуушан монгол хэлэн заагдажа эхилээ. Мүнөө сагта энэ хэлэ бэшэг заажа ябаһан, Үндэһэтэнэй гуманитарна дээдэ һургуулиин багша, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Дугарма Юндуновна ТЫХЕЕВАТАЙ уулзажа, ажал хүдэлмэрийн онсо, һонирхолтой ушарнууд тухай хөөрөлдэбди.

- Дугарма Юндуновна, Буряадай гүрэнэй университеттэ хуушан монгол хэлэнэй заалгын түүхэ болон эрдэмтэд – багшанар тухай хөөржэ үгыг даа. Буралсалай ямар номуудые ажалдаа хэрэглэнэбта?

- Манай университеттэ эгээн түрүүн хуушан монгол хэлэ зааһан суута багшанарай нэгэн профессор Даша-Нима Доржиевич Доржиевтай хүдэлхэ, ажалайнь үрбэ дүнгүүдтэй танилсаха хүбэ заяатай байгаа. Суутай багшамнай энэ хабартаа бурхандаа ошоо. Наһан соогоо буряад хэлэ шудалган онсо һуури эзэлээ. Үндэһөөрөө монгол хэлэндэ оршодог буряад хэлэмнай бүри Октябриин хубисхалай урда тээ өөрын онсо илгаатай, хэлэ бэшэгэй дүримтэй байһан юм гэжэ иладхана юм. Буряадай гүрэнэй университеттэ энэ эрдэмтэн олон жэлнүүдэй хугаасаа соо хуушан монгол хэлэ заажа ябаа. Даша-Нима Доржиевичай бэшэһэн методикын номуудые ажалдаа хэрэглэдэг байнабди. Һүүлээрнэ энэ хэшээл Жалма Доржиевна Доржиева заагаад ябаа. Хэлэ бэшэгэй кандидат, эрдэмтэн багшын методическа номын баһал һонирхолтой юм. Хари гүрэнүүдэй эрдэм-

тэд - багшанар ерэжэ, хуушан монгол хэлэ бэшэг оюутадта заагаа. Хитад гүрэнэй Эрдэмэй академийн Сэнгэл багша (уг изагуураараа буряад хүн) гэжэ профессор ерээ һэн, Монгол оронһоо Сэдэнжав багша ерэжэ, баһал хуушан монгол хэлэ зааһан юм. Хэлэ бэшэг заалгын ажалдаа мүнөө олон номуудые хэрэглэнэбди. Тэдээн соо эгээн шухала ном гэхэдэ, Монгол ороной эрдэмтэн Чоймаагай "Монгол бичиг". Энэ ном монгол хэлэн дээрэ бэшээтэй, ородоор мүнөө хадаа оршуулагдаагүй. Суута ород-монгол оршуулагша, профессор Л.Г. Скороумовагай ород хэлэн дээрэ бэшэһэн ном баһал ажалдаа хэрэглэнэбди.

- Оюутад хуушан монгол хэлээр хэр һонирхоноб? Хэр зэргэ оролдосотой шудалха гэжэ оролддоноб?

- Ехэ һонирхоно. Монгол-английн, мүн буряад хэлэнэй таһагай оюутад энэ хэлэ бэшэгээр ехэ һонирхожо, үзэхэ гэжэ оролдодог юм. Мүнөө сагта олон буряад оюутан арадайнгаа үндэһөөр, элинсэг хулинсагайнгаа, урда сагай арадайнгаа түүхэ байдалаар, гүн ухаан болон соёлоор ехэ һонирходог болонхой. Тэрэнэй хажуугаар хуушан монгол хэлэ шудалалга мүнөө сагай монгол хэлэ үзэлгэндэ ехэ нүлөө үзүүлнэ.

- Хуушан монгол хэлэнэй грамматика хүндэ гү? Ямар хүндэ ушарнууд ажалдатнай дайралданаб?

- Хэр орёошье һаа, үзэхын аргагүй хүшэр гэжэ хэлэхэр бэшэл даа. Энэ хэлэ бэшэг шудалхадаа, ехэ оролдожо хандахаар. Үзэг бүхэн хай-

шан гээд бэшэгдэнэб, тиимэр лэ, ехэ анхаралтайгаар, "нарин гараар", сэбэрээр, уран һайханай зураг зуража байһан мэтээр хандажа бэшэхэ хэрэгтэй. Графемэ бүхэн өөрын тусхайта бэшэгтэй, һарюугаар халта бэшэбэлнь, удхань тон ондоо болохо. Тиихэдэ энэ хэлэ бэшэгтэ һуража байһан хүн айхабтар тэсэбэритэй, яаралгүй, бодолготой болодог байна гэжэ һанаа һэм. Хүндэ юумэн гэхэдэ, энэ хэлэ бэшэгэй үе бүхэн хаана, угын эхиндэ гү, дунда гү, хойнонь байна гү, тэрэһнээл дулдыдадаг. Харин падежнүүдэй залгалта болон морфемнүүд шухала үгэһөө аминдаа бэшэгдэдэг. Жэшээнь, "номдо" гэжэ зүгэй падежэй залгалтые хуушан монголоор "ном дур" гээд бэшэһэнбди гэхэ мэтэ.

- Хуушан монгол хэлэ бэшэг дэлгэрүүлхын ямар хэмжээ ябуулганууд Буряадай гүрэнэй университеттэ үнгэргэгдэнэб?

- Мүнөө жэлэй хабар эгээн түрүүшынхэ монгол хэлэнүүдээр уласхоорондын мурьсөөн үнгэргэгдөө. Манай Үндэһэтэнэй гуманитарна дээдэ һургуулиин монгол хэлэнэй багша, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Бадмацыренова Надежда Бадмажоповна тэрэ тусхайта олимпиада бэлдэжэ үнгэргөө. Монголой, Забайкалийн, Эрхүүгэй гүрэнэй университетүүдэй, Буряадай гүрэнэй университетэй Боохоной филиалай оюутад гээд тэндэ хабаадаа. Тус олимпиадада монгол хэлэ шудалалгын теори болон түүхэ, хуушан монгол ба мүнөө сагай монгол хэлэнэй грамматика зэргэсүүлгэ гээд, гурбан шухала асуудал харагдаа.

Мурьсөөндэ бүхы гурбан талаар манай оюутад монголой оюутадтай адлирхуу шадабари - эрдэм харуулан байна. Саашадаа энэ олимпиада хоёр жэл болоод лэ үнгэргэдэг байхабди.

- Дугарма Юндуновна, ажалайнгаа саашанхи түсбүүдээр хубаалдыг даа.

- Саашадаа багшынгаа ажалай дүнгүүд дээрэ хуушан монгол хэлэ бэшэгэй ном гаргаха түсэбтэйб. Номдо хэрэглэхэ олон материалнуудые суглуулжа байнаб. Тэрээн соом хуушан монгол хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн урданай бэшэгүүд, оюутадта харуулжа, багшын ажалда хэрэглэхээр тусхайта ажалнууд орохо юм.

Дугарма Юндуновнагай хайрата эжы, абань үндэһэн

хэлээрэ уншадагшье, бэшэдэгшье байһан юм. Балшар бага байхадаа, абынгаа хуушан монгол хэлээр бэшэжэ байхыень хараад, юун тухай бэшэһэнб, хайшан гэжэ эдэ угалзануудые гарганаб, ойлгоно гэшээб гэжэ ехэ гайхадаг байһан юм. "Олон жэлэй үнгэрһэн хойно иигэжэ хуушан монгол хэлэ өөрөө заажа ябахаб гэжэ һанаандамнишые ородоггүй һэн даа", - гэжэ Дугарма Юндуновна энеэбхилнэ. Эрдэмтэн багша мүнөө оюутадые хуушан монгол хэлээр ехэ һонирхуулжа, дуриень татахаар һургахын хажуугаар үндэһэн хэлэ бэшэгэ бүри гүнзэгыгөөр шудалжа, шэнжэлэлгын ажал үргэлжлүүлэн, һуралсалай ном гаргаха зорилготой.

БАИРА БАЛЪБУРОВА.

ОНЬОН УГЭ ОНШОТОЙ ХАНИ НҮХЭСЭЛ, ХАМТЫН ХҮСЭН ТУХАЙ

Холо газарай харгыда хүлэгэй һайниие мэдэхэ, хохидохо ядаха сагта нүхэрэй һайниие мэдэхэ, т.е. аргамак узнаёгса на дальней дороге, а друг узнаётся в беде.

Конь узнаётся при горе, а друг – при беде.

Хуушан нүхэр хоёр шэнэһээ дээрэ, т.е. старый друг лучше новых двух. Старый друг лучше новых двух.

Һайннаа һайниие һураха, мууһаа мууе һураха, т.е. от хорошего человека научишься хорошему, а от плохого

– плохому.

Ганса хурганһаа арбан хурган хүсэтэй, т.е. десять пальцев сильнее, чем один палец.

Веника не переломишь, а по пруточку весь переломаешь.

Эд бараан шэнэдээ дээрэ, хани нүхэр хуушандаа дээрэ, т.е. вещь лучше новая, а друг – старый.

Вещь хороша, когда новая, а друг – когда старый.

Нүхэрые нүхэрөөрнэ шэнжэдэг, нүүрые дүрэхөөрнэ шэнжэдэг, т.е.

ПОСЛОВИЦА НЕ МИМО МОЛВИТСЯ ДРУЖБА, ТОВАРИЩЕСТВО

человека узнают по его другу, а уголь по тому, как он горит.

Если человека не знаешь, посмотри на его друга.

Скажи мне, с кем ты знаком, и я скажу тебе, кто ты такой.

Нүхэрэй һайниие ханилан танидаг, мориной һайниие аялан мэдэдэг, т.е. друга узнают, подружив с ним, коня узнают, поездив на нём.

Коня в рати узнаешь, друга - в беде. Друзья познаются в беде.

Танилтай хүн талын шэнээн, танилгүй хүн альганай шэнээн, т.е. человек, у которого много друзей, широк, как степь; человек, у которого нет друзей, узок, как ладонь.

Друга прилежного ищи, а нашёл – береги.

Һайннаа һайниие һураха, мууһаа мууе һураха, т.е. от хорошего человека научишься хорошему, а от плохого – плохому.

С кем поведёшься, от того и наберёшься.

Понедельник, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.25 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "1000 МЕЛОЧЕЙ"

Вторник, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.25 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "ТАЙЗАН"

Среда, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"

ГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00 Т/С "ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!"
18.30 Т/С "КАМЕНСКАЯ-4"

КУЛЬТУРА

08.00 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.55 Д/Ф "КРАСИВОЕ ИМЯ, ВЫСОКАЯ ЧЕСТЬ. МИХАИЛ СВЕТЛОВ"

АРИГ УС

07.00 М/Ф "БРАТЯ ЛЮ"
07.30 М/Ф "ДОКТОР АЙБОЛИТ" 1, 7 С.
08.35 "ДАЧНЫЕ ИСТОРИИ" (6+)

09.15 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+)

ТИВИКОМ

06.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+), ЗУРХАЙ
07.00, 09.00 "В ТЕМЕ" (16+)
07.25 "ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+), ЗУРХАЙ

СТВОЛА"
15.05 Х/Ф "СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ"
16.50 М/Ф
17.05 "ШКОЛЬНОЕ ТВ" (6+)

СТС «БАЙКАЛ»

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.10 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

16.00 Т/С "ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00 Т/С "ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!"
18.30 Т/С "КАМЕНСКАЯ-4"

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15, 02.55 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
14.00 "САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА..."

АРИГ УС

07.00 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+), ПОГОДА
07.30 "ГРОМОКОШКИ". ПОГОДА (6+)

09.25 М/С "КУНГ-ФУ ПАНДА": "УДИВИТЕЛЬНЫЕ ЛЕГЕНДЫ". ПОГОДА (6+)

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

17.05 "ВАШЕ ПРАВО" (16+)
17.15 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+), ЗУРХАЙ
17.45 Т/С "ЗАЧАРОВАННЫЕ" (12+)

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.10 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

15.25 Д/С "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15 "Я ПОДАЮ НА РАЗВОД" (16+)
17.10 Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2"

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "1000 МЕЛОЧЕЙ"

13.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
14.00 "ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ" (12+)

14.25 "СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)
15.35 Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)

АТВ

06.00, 09.00, 13.30, 00.30 "С ЧИСТОГО ЛИСТА" (12+)

НИЕ" (16+)
11.50 "ДО СУДА" (16+)
12.55 "СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)

АТВ

06.00, 08.00, 09.00, 12.00, 20.00, 22.00, 23.00, 00.00, 01.00 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ" (12+)

03.50 "БОЛЬШОЙ КОНЦЕРТ АННЫ НЕТРЕБКО И ДМИТРИЯ ХВОРОСТОВСКОГО НА КРАСНОЙ ПЛОЩАДИ"

"ГАЛХАН" - литературно-хүгжэмтэ уран бэлигэй салон

ХАТАРШАН ХҮН ХОЛООНОО ЭЛИ БАЙДАГ

Наһанайнгаа мэргэжэл шэлэлгэ гээшэ ехэ һонин үйлэ хаш даа. Хэн болохо гээшэб, ямар мэргэжэл шэлэхэ гээшэб гэнэн асуудалнууд томохон боложо ябаһан залуушуулые һанаата болгодог. Заримашуул хара бага наһанһаа хэн болохобиб гэжэ хүсэжэ, һанажа, тэрэндээ эрмэлзэжэ ябадагшые байха.

Захааминай аймагай Дүтэлүүр һууринай Алёша Дымбрылов үшөө Сахирай интернат-һургуулида һуража байхадаа, хатаршан болохоб гэжэ шиидэһэн юм. Республика дотор мэдээжэ хүгжэмшэн, багша Михаил Бадмаевич Хубриковой энэ һургуули-интернатда байгуулһан "Ургы" гэнэн ансамблда Алёша хатаржа эхилһэн юм. Хореографиин багшанар Туяна Дармаевна Раджана Бадмаевна хоёрой хүтэлбэри доро элдэб хатарнуудые уран нугархайгаар хатаржа һураа. "Ургы" ансамбль холо ойро суурханхай, үхибүүдые соёл искусствын талаар ехэ хүгжөөдэг, бэлигтэй бэрхэ артист болохо хүбүүд, басагадые хүмүүжүүлдэг эмхи гээшэ. Ганса Захааминай аймаг дотор бэшэ, мүн Буряад оронойнгоо аймагуудаар, Улаан-Үдэ хото гастрольдо гарадаг, үхибүүдые ёһотойл артистын мэргэжэлдэ һургадаг хэн тула Алёша забол хатаршан болохоёо һанаһан юм.

Дунда һургуулия Алёша эрхим дүүргэд, Буряадай Гүрэнэй соёлой ба искусствын училищиин оюутан болоо бэлэй. һургуулия 4 жэлэй туршада һуража дүүргэд, Буряадай гүрэнэй дуу, хатарай "Байгал" ансамблиин артистаар ажаллажа эхилээ. Тэрэ дары Зүүн Сибириин соёлой академи заочно түхэлөөр дүүргэһэн юм.

2004 ондо Агын Буряадай автономито округой хүтэлбэрилэгшэ байһан Баяр Баясхаланович Жамсуевай

Авторай фото-зураг

урилгаар Буряад оронһоо олон артистнар Ага нютаг руу зөөжэ ошоһон юм. Мүнөө тэдэнэр булта шахуу Ага нютагта ажаһуудаг зандаа. Алексей Дымбрылов Агын дуу, хатарай "Амар сайн" театрай гол хатаршанаар хүдэлжэ эхилээ.

- Ага нютаг намда түрэл болошоо. Ажалдаа ехэ дуратайб. Наһанайнгаа аһан ехэ хуби ажалдаа, түрэл коллективтэ зорюулдаг хаб даа, - гэжэ Алексей энеэнэ.

Алексей Дымбрылов мүнөө театрай мэдээжэ артист юм. Эндэ хүдэлхэ үедөө 2011 ондо "Жэлэй эрхим артист" гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн, Забайкалийн хизаарай губернаторай Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаһан юм. 9 жэлэй туршада театрай гол рольнуудта хатараа.

- Илангаяа Кавказ арадай "Лизинка" хатарта дуратайб. Мүнөө залуушуулые һургажа, урагшань табижа эхилэнхэйб. Залуу хүбүүд баһал гол рольдо хатарха ёһотой ха юм, - гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

Алексей Ага нютагта ажаһууха үедөө Агын Туяна басагантай хуби заяагаа ниилүүлжэ, гэр бүлэ болонхой. Туяна Бадмацыреновна Агын хүүгэдэй уран урлалай байшанда үхибүүдые гоё һайхан хубсаһа оёжо һургадаг модельер юм. "Фантазии и капризы моды" гэнэн харалганда үхибүүдые бэлдэжэ, амжалтатай хабсаадааг юм. Уран һайханай хэрэг эрхилдэг бэлигтэй гэр бүлэ хоёр һайхан хүүгэдтэй. Саша Аяна хоёр хатарха, хүүхэлдэйнүүдтэ гоё һайхан хубсаһа оёхо ехэ дуратайнууд юм.

Захааминай зон гэр барихадаа бэрхэ юм гэжэ суурхадаг. Тиимэһээ Дымбрыловтэнэй гэр бүлэ шэнэ гэр барижа, даамай найдамтайгаар Ага нютагта түбхинэнхэй.

Цырегма САМПИЛОВА.

Ёһо заншал

БУУРАЛ АБГАЙН АЛТАН ЁУРГААЛНУУД

Багшын ажалай ветеран Цымжид Доржиевна "Ёһо заншал" хууданда айлшан боложо, буряад арадаймнай элинсгүүдэй сахижа ябаһан ёһо заншалай һургаалнуудтай хубалдана.

ЗУБ МҮРӨӨР ХҮМҮҮЖҮҮЛГЭ - УРДЫН ЗАНШАЛ ЮМ

Архидалга хадаа баһал мүнөө үеын хүндүүхэй асуудалнуудай нэгэн гэшэ. Архитай тэмсэл алишые сагта хэгдэдэг ааб даа. Харин буряад арадаймнай элинсгүүд архида обтожо, хомхойржо, диилдэжэ байгаагүй. Агуухэ Чингис хаанай зарлигуудые үе үедөө дамжуулан, архиин хорюул тухай нилээн удаан сагта сахигдажа байһан юм. Совет гүрэнэй үедэ архи уулга ехэ һүжэрһэн аабза. Илангаяа Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ манай буряад хүбүүд архида дадаагүй бэе махабадтай байжа, ехэ-хэнээр архиин хорхойдо ороһон гэлсэдэг. Илангаяа үри хүмүүжүүлгэдэ хүбүүн хүниие зайран, залхуу бэшэ, үнэн үгэтэй, эмээлтэ хазаартые багтааха уужам досоохитой, юумые хайрлаха сэдхэлтэй, хатуу зоригтой, холые бодохо ухаатай болгохые оролдохо.

АРХИ ДЭЛГЭНН НАЙР НААДАН ОЛОН БОЛОНХОЙ

Мүнөө сагта түрэ наран, түрэнэн үдэр, залуу айлай үхибүү "угаалган", үһэ хайшалаан, машина угаалган гэхэ мэтэ хэдэн олон һанагдаа

үзэгдөөшыгү сайлалган, найр нааданууд бии болонхой. Тэдэндэ сугларһан залуушуул архидаад, шаг шууян, хатар наадан, энеэдэн боложо байһаар, саашадаа архин ехэдэд, нюдарга гү, алишые шиидамшые буулган болодог. Бага багаар балга балгаһаар, хорон унданай хорхой залгижа, аалиханаар архьяар сэнгэлгэндэ дуратай, үргэһэндэ эмээхэй, ажал хүдэлмэридэ дурагүй, эрдэм мэдэсэдэ һожоргүй, аба эжын зааба-рида тоомжогүй болоно. Тиигээд лэ амаа ангайжа, арбан үгэ холбожо шадаха зонинь тоотой, архи уугаад алмайрха зонинь ехэ олон болошодог. Урдань буряад зон нютаг нугаараа сугларжа, хэды һонин наада зугаа, мурьсөөнүүдые эмхидхэдэ байгаа. Мүнөө сагта Сагаалган, Обоо тахилган, зунай наадан гээд хэмжээ ябуулгануудта яһала залуушуул эдэбхитэй хабаададаг болоһониинь һайшаалтай. Энэ жэлэй Сагаалганда нэгэ нютгайхидай сугларһан газар ошоо бэлэйб. Эндэ ганса наһатайшуулда хатуу харые аягалаа. Залуушуулай архи амандаа огтошые хээгүинь ехэтэ һайхашаагдаа.

ЗАНШАЛТА ЁһО ГУРИМ НЭРГЭЭМЭЭР

Хүнэй аян замда гараха, хэрэгээр талаар ябаха, хүбүүнэйнгээ албан сэ-рэгтэ ошохо болоходонь, арбаад хон-ног урид унаха унааень, тохохо эмээл эмэсэгиень, абажа ябаха хэрэгсэл, эдэе хоолыень бэлдэдэг. Уридшалан дасан ошожо, зурхай зуруулжа харуу-

лаад, гэрһээ гаража ошохо тааруу һайн үдэр сагыень, зүг шэгиень үзүүлээд, һаадгүй һайн, мэндэ ябахыень хүсэжэ, сахюусанда үргэл эжэ, огторгойн олон бурхад амин наһыень абаржа, сахижа ябыг гэжэ зальбардаг. Залуушуул сугларжа, наада зугаа дэлгээд, гоё һайханаар өөрынгоо урлал бүтээһэн алшуур, хармаанай пулаад, хэтэ сахюур мэтые бэлэглэжэ, һайн үгэ, һайхан захяагаар үдэшэдэг байгаа. Мордохо дээрээ аягатай һүнэй хахадыень уугаад, нүгөө хахадыень бусажа ерэхэдэ уухаб гэжэ үлөөдэг. Мордоходонь, гэртээ үлэгшэд хойноһоонь һү тарга үргэжэ үлэдэг. Иимэ һайхан заншал зарим тээ мүнөөшые болотороо сахигдадаг.

АРХИИН ХОРЮУЛ

Хүбүүн үриин һургаалда заатагүй орохо ёһотой үшөө нэгэ зүйл гэхэдэ, архиин хорюул болоно. Эртэ урда саһаа хойшо архи олон арад зоной уудаг ундан байгаа гэлсэдэг. Байгаа-лиин ургаса жэмэсээр тэрэ үеын архи нэрэгдэдэг байгаа. Амта шэмээрээ мүнөө үеын архинуудһаа жэшээгүй һула, бээдэ хорогүй байһан. Харин мүнөө архи гэшэмнай али бүхы юумэнэй дайсан, ами наһанай дайсан. Архинша хүн гансал өөртөө хабаатай буруу юумэ хэнэ бэшэ, харин ямаршые зэмгүй, зааханааршые тэрэндэ хабаагүй хүнүүдтэ, тэдэнэй бэе махабадта, элүүр энхэдэ, ами наһандань хоро хүргэжэ болоно. Архи уудаг зонһоо элдэб үбшэнтэй, һула бээтэй, ухаан мэдэрэл муутай үхибүүд түрээжэ, бүхы наһандаа зобоно, ту-

лина ха юм. Мүү хойшолонтой, хамаг юумэндэ һаалта, олон ниитэдэ аюултай юумэн хадань архи гэшые уухын тусхай дүрим, журам байһан гээшэ. Дүшэ хүрөөд, дүнгэжэ амаса, таби хүрөөд, тааруулжа балга гэжэ элинсэг хулинсагуудаймнай захяа бии ха юм. Энэниие адаглан харабал, үү гэжэ үгэ оройдоошые хэлэгдэнгүй. Мүн дүшэнһөө доошоо наһатайшуул огто дурдагданашыггүй. Энэнь манай арадай ёһотойл сахижа байһан захяа-журам гэршэлнэ бэшэ гү?

Цырегма САМПИЛОВА
бэшэжэ абаба.

Республикын арадай поэт, СССР-эй Кинематографиин отличник,
Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ
Дансаран Шагдарович ДОРЖОГУТАБАЙН 80 наһанай ойдо

“ХЭБЭД НОМХОН ХЭЖЭНГЫН УРАСХАЛДАЛ УЯНГАТАЙ, ХЭШЭГТЭЙ БАЯН ХЭЛЭТЭЙ, УРАН ХУРСА ЗУГААТАЙ...”

гэжэ арадтаа алдар суутай поэт, бэрхэ киномеханик, бэрхэ соёлшон, эрилтэ ехэтэй эсэгэ, энэрхы сэдхэлтэй, хүндэмүүшэ зантай Дансаран Шагдарович Доржогутабай тухай хаяхан Хэжэнгын аймагай Хөөрхэ гэжэ нэрэтэй нөөл зохид, хөөрхэн тоонто нютаг үнгэргэгдэн 80 наһанайн найрай үдэшэ дээрэн нютагаархидын, Улаан-Үдэһөө ерэнэн уран гүүрхата нүхэдын, түрэлхидын, үри хүүгэдын баясан хэлэнэн, юбиларые амаршалһан байна. Эгээл түрүүн клуб соонь болоһон үдэшыень Хэжэнгын аймагай захиргаанай гулваа – урагшаа наһантай ударидагша Г.З. Лхасаранов түрүүтэй, райсоведэй түрүүлэгшэ Б.Н. Шойдоков, соёлой управлениин начальник Б.Ч. Батуева, мүн анхан кинофикациян ажалье шадамар бэрхээр хүтэлбэрилһэн Д.Ж. Бадмацыренова гэгшэд зүрхэ сэдхэлэйнгээ дулаан үгэнүүдые зорюулһан, хүхэ номин хадагуудые, мүн хайхан буряад дэгэл, малгай Дансаран Шагдаровичта эндэ сугларагшадай халуун алыга ташалган доро үмдэхүүлһэн байна. Дээдэ-Хэжэнгын поселениин дарга Б.Ц. Бочиктоев “үнэн дээрээ энэ хүмнай манай Эдэрмэгэй хүн юм” гэжэ мэдээсээд, үрээлэй дээжые хүргэжэ зуураа ута наһа, удаан жаргал залуугаар харагдадаг, улаан хасарнуудтай бэлигтэй поэдтээ, бэрхэ соёлшондоо хүсэбэ, мүнгэн бэлэгээ дамжуулба.

Багаһаа дахажа өөдөө болоһоноо, эдир залууһаа үбһэндэ суг хүдэлһэнөө хэлэ бэшгэй эрдэмэй дид-доктор, Хөөрхын суута хүбүүдэй нэгэн В.Ш Гунгаров дурсажа, Дансаран Шагдаровичы хани халуунаар амаршалаа. Бүхы наһаараа нүхэсэдэг, бэе бээ дэмжэдэг Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, мэдээжэ санаартан М.Р. Чойбонов баян, удхатай үгэнүүдээр амаршалжа, “алтан заяатай абынгаа наян наһанай налагар ойень хэжэ байһан үхибүүдын хайн ябах, Дамдин-Цырен хубүүниин эсэгээ нажаажа, поэт болоо”, - гэжэ онсолоод, Дансаран Доржогутабайдаа үнэтэ үрээл хүргөө: “Даашагүй далгатай, дахажа ябах жаргалтай, ябаһан газартаа ямбаатай, ороһон газартаа олзотой, долоон үнгын холонгоор хүрээлүүлэн, наһанай үндэртэ хүрээжэ, ниидэһэн хун шубуудтал шүлэгүүдээ хубарюулан зохёожо ябахатнай болтогой!”

Тайзанай хажуу тээн залуу наһыень, дунда болон мүнөө үеыень хануулһан, аяар 8 хүүгэдые гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргэһэн гэр бүлэ, наһанайн хани нүхэр Зинаида Жамьяновна, аша зээнэр тухай фото-зурагуудын, шүлэгүүдхэ хэйлэгүүд сайбар экрание шэмэглэжэ, найрайн үдэшэдэн ехэ нэмэлтэ, һонирхол оруулаа гэжэ тэмдэглэхээр. Эхэнэр поэдүүд Анна Виноградова (анхан Перелыгина гэжэ фамилиатай, багадаа Эдэрмэгтэ ажаһуудаг байгаа), Татьяна Григорьева, Светлана Нестерева гэгшэд

Хэнгэйн Батхуугай фото

шүлэгүүдээ юбиларта зорюулба, номуудаа бэлэглэбэ. Үндэһэн номой сангай хизаар ороноо шэнжэлэлгын сектортэ амжалтатай ажалладаг, СМИ-нүүдтэй холбоотой хүдэлмэри бэлүүлдэг бэрхэ хүдэлмэрилэгшэ, Могсохон тоонтотой Р.Г. Батомункуева республикынгаа Соёлой министрствын зүгһөө 10 мянганай мүнгэнэй бэлэгэй сертификат, 3

боти поэзиин, прозын, драматургийн антологи барюулжа, баярай үгэнүүдые хэлэбэ.

Монгол поэт, буряад яһанай Хэнгэйн Батхуу гайхалаа мэдүүлжэ, “80-тай үбгэн поэт хадаа тулгуур тулаһан нилээд наһатай хүн угтаха гэжэ наһанамни, залуубар, бараг хүн байбал даа”, - гэжэ хэлэжэ, бултание хүхэбэ, “Аялгата хайхан

буряад хэлэмни” гэнэн дүрбэн хэлэн дээрэ бэшэһэн хайхан номоо бэлэглэбэ. “Түрэл хэлээ мартаагүй хөөрхынхид, амар мэндээ”, - гэжэ мэндэшлэн эхилһэн поэтесса Нина Артугаева-Ленхобоева 80 наһанай сарюухан саһа гэшхэһэн, 80 хайхан хабарые угтаһан, 80 дулаахан зүниие хужарлан баясаһан, 80 намарай ольбонто газар дээгүүр ябаһан аха захатан поэдээ аргагүй дулаан үгэнүүдээр амаршалба, “Баглаа сээсүүд” гэнэн гоё шүлэгөө уншаба. Хөөрхэһөө уг гарбалтай Росииин габьяата артист, поэт Чингис Гурьев шүлэгөө, суута “Хуһахан” гэнэн дугаа энэ үдэсын геройдо зорюулжа, бахархал, омогорхолоо мэдүүлээ. Поэт Цыденжаб Цыретороной Д.Ш. Доржогутабайда зорюута бэшэһэн шүлэгөө (доро үгтэнэ) уншажа, олоной хайшаал магтаалда хүртөө. Эдэрмэгэй нургуулийн Дулсан Гармажапова, багша С.В. Дорофеева гэгшэд шүлэгүүдээ, дуунуудаа зохидоор гүйсэдхөө. Нютагаархидын – Росииин габьяата багша Ханда Дамбиевна болон Хэжэнгын аймагай захиргаанай управляциин тушаалтай Анатолий Цыренович Золтоевтон, энэ үдэшыень шадамар бэрхээр хүтэлэгшэ, Росииин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Г.Н.Ц. Гунзынов, “Хэжэнгын гол” газетын корреспондент Бато-Цырен, бусад бахархалаа мэдээжэ поэдтэ зорюулһан байна.

Манай эсэгэ, киномеханик, киномастер мэргэжэлтэй Доржо-Палан Дылгирович Дымбрылов баһал СССР-эй Кинематографиин отличник, Дансаран Доржогутабайтай наһаараа нүхэсэдэг, хоюулаа шүлэгүүдые, расказуудые бэшэдэг, мүн манай дүү басаган, бэрхэ журналист ябаһан Баярма Дамбаринчиновагай (Дымбрылова) “Мастера культуры и искусства Бурятии” гэнэн ном соо Д.Ш. Доржогутабай тухай ехэ хайн очерк ород хэлэн дээрэ бэшэһэн тухайн хөөрбэб, баабайнгаа анда нүхэрые халуунаар амаршалбаб. Ерэнэн айлшадтаа, уран гүүрхата нүхэдтөө, нютагаархидтаа баярай үгэнүүдые юбилар ехэ зохидоор хэлэжэ, найрайнгаа хотоймо, баян столнуудтаа хүюун, дорюун зантай, баян, бардам хэлэтэй, хүндэмүүшэ сэдхэлтэй Дансаран Шагдарович, хоюулаа залуугаар харагдадаг Доржогутабайн бүлэ урижа, дуунууд, хайхан үрээлнүүд үдэшэ орой болотор Хужарта нуурай долгилтор гэхээр ханхинаа бэлэй. 80 наһанай найраар ахатан поэдээ, 1959 ондо аяар холын Москвада Буряадай искусство, литературы декадын үедэ Хэжэнгынгээ “Ургы” хоортой тэндэ дуулалсаһан соёлшон, мэдээжэ журналист Д.Ш. Доржогутабайгаа хани халуунаар амаршалаа, үшөө үндэр наһа хүсэжэ, үлзы хэшэг – шүлэгүүдээ зохёожо, үргэн Буряадаа суурхуулжа байхыень үрээ!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 80 наһанайн найр дээрэ.

ДАЛИ ЖЭГҮҮРТЭЛ ХАДУУХАБ

Хүхын дуунай донгодоо угтан,
Хүбүүхэн тэршэлэн түрөө бэлэй.
Бугын дуунай аялга шагнан,
Баахан наһандаа тэнжээ бэлэй.
Үхэрэй мөөрөө хээгүүр
Үхибүүн ябахандаа адуулаат.
Эгээл тиихэдэ эдээшээд,
Эжынгээ нургаал дуулаат.
Хэбэд номхон Хэжэнгын

Хөөрхэ нютагта мүнделжэ,
Томошог болоходоо хульбэржэ,
Туһада ороһон намтартай.
Шүлэгэй гүрэмэл хубшые
Шэлэжэ шадаһан ахатан.
Уняартаһан талын зүргые
Уянгалан ниилэһэн шүлэгшэн.
Үнгэрһэн сагай үймөөн-
Үйлын үрийн гасалан.

Дабаатай, заяатай замые
Дабажа гараат, Дансаран.
Эмгэн эхээ хайрлан,
Эдирхэн залуудаа энхэрээт.
Тэрэ сагаа хаймадан,
Түүрэн шүлэгөө шэбшээт.
Мүнөө адаглан харахадам,
Мүнгэн һаншаг хийсхүүлээд,
Наян жэлээ гэнжэтүүлээд,

Цыденжаб ЦЫРИТОРОН

Налайн һууһан буянтайт.
Зорюута ормоглоһон шүлэгтэм
Зангаа бүүхэн гутаһай,
“Хазарлаһан” шүлэг-хүлэгөө
Хэжэнгын поэт Доржогутабай.
“Буряад аялга – нуршыень
Булсуу дээрэһэн харбуулаһан” – гэнэн
Дансаранай нангин үгыень
Дали жэгүүртэл хадуухаб.

Июниин 12 - Россиин хайндэр

ЭХЭ ОРОНООРОО ОМОГОРХОНОБДИ!

2002 ондо Росси гүрэнэй бүрин эрхэтэ, бээ даанги байдал тухай декларациин баталагдаһаар жэл бүри июниин 12-ой үдэр Росси гүрэнэй үдэр гэжэ тэмдэглэдэг болонхой.

Россиин Федерациин эгээл түрүүшын президент Борис Ельцин 1994 ондо июниин 12-ой үдэр тус декларациин абтаһан үдэр тодорүүлжа, гүрэнэй хайндэрэй тэмдэг олгуулһан юм. Дүрбэн жэлэй саана энэ зарлиг баталагдаһан байбашье, 1994 онһоо бээ даһан үдэр гэжэ тэмдэглэгдээд, энэл үдэр Росси гүрэн өөрын түрүүшын президенттэй болоһон байна. Энэ үдэр гүрэнэй эгээл шухала хайндэрнүүдэй нэгэн боложо тодоруулагдаа. Энэл үдэрһөө эхилжэ, Росси гүрэнэй шэнэ түүхэ эхилээ. Мүнөөдэр энэ хайндэр хадаа Росси гүрэнэй эрхэтэдэй эрхэ сүлөөгэй, эб найрамдалай хайндэр болоно. Баталагдаһан хуули ба үнэн сэхэ найдамтай хандасын үндэһэн дээрэ бүхы яһатанай хайхан ажаябуулгын эб ябадалай гэршэ болоно. Энэ хайндэр хадаа Олон яһатанай нэгдэлэй хайндэр. Эхэ ороноингоо мүнөөдэрэй болон ерээдүйн саашанхи байдалай түлөө харюусалга нэгэдүүлхын үдэр гэшэ.

Он жэлнүүдэй ошохо бүри энэ хайндэртэ арад зоной хандаса улам хайжарна. Хүн зон энэ хайндэрые ёһотойл хайндэр гэжэ сэгнэжэ, шухала хайндэр гэжэ тэмдэглэдэг болоо бшуу. Энэ үдэр хаа-хаанагүй, үргэн Росси гүрэнэй бүхы газар дэбисхэрнүүд дээрэ найр наадан, тамирай болон соёлой хэмжээ ябуулганууд дэмжэгдэнэ. Үдэшэлэн сэлмэг хүхэ огторгой өөдэ үнгэтэ хайхан салют-фейерверк табихыень хүн бүхэн хүлээн абажа баясадаг. Росси гүрэн дотор 180 гаран элдэб яһатанай бүлэгүүд ажаһуудаг. Гүрэнэй ажаһуугшадай 80 процентнь ород яһатан гэжэ тоологдоно. Росси гүрэн өөрынгөө ажабайдалай хүгжэлтэдэ элдэб хандаргалта, дай дажар, шэнэлэлтэ, хубилалта бултыень үзөө. Гэбэшье мүнөө манай хайхан РОССИИ гүрэн асари томо гүрэн боложо, бусад гүрэн түрэнүүд соо өөрын нуури найдамтай эзлэнхэй.

Манай гүрэн түүхын ба соёлой хайхан, баян заншалтай. Бидэ, үргэн Росси гүрэндэ ажаһуугшад, түрэлхи хайхан ороноороо омогорхожо байха ёһотойбди. Ургажа ябаа эдиршүүлдээ түрэл хайхан орондоо дурлал, омогорхол, патриотическа хандаса хүмүүжүүлхэ шухала. Патриотизм гэшэмнай Росси гүрэн дотор ажаһуугша олон яһатанай хоорондох харилсаа бэхийжүүлхэ, бээ бээ хүндэлхэ, тэсэмгэй хандаса гэнэн ойлгосотой юм. Тиимэһээ Росси гүрэндэ ажаһуугша арад бүрин адли эрхэтэй, булта нэгэл Эхэ оронтой хадаа ёһо заншал, түрэлхи хэлэ, соёлоо хүгжөөхэ адлихан лэ эрхэтэй гэшэбди гэжэ тайлбарилха шухала. Эбтэй зетэй байдал манай Росси гүрэнэй найдамтай бэхи хүгжэлтын эхин болоно. Түрэнэн үдэрөөр, Росси гүрэн! Бээ даанги, бэхи бата гүрэн улам хүгжэжэ, арад зомнай ан-бун ажаһууг лэ даа, үргэн хайхан Росси гүрэндөө! хайндэрөөр, хүндэтэ нютагаархин!

Цырегма САМПИЛОВА.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

Суббота, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'В 6 ЧАСОВ ВЕЧЕРА ПОСЛЕ ВОЙНЫ' and 'ВЕСТИ В СУББОТУ'.

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the 'Россия' channel on Saturday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'СУББОТНИК' and 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ ЖИРИНОВСКОГО'.

КУЛЬТУРА

Table with TV program details for the 'Культура' section on Saturday.

АРИГ УС

Table with TV program details for the 'Ариг Ус' section on Saturday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ' and 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV program details for the 'Тивиком' section on Saturday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'ВОЗВРАЩЕНИЕ БЛУДНОГО ПАПЫ' and 'ДЖИВС И ВУСТЕР'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for the 'СТС Байкал' section on Saturday.

НТВ

Table with TV program details for the 'НТВ' section on Saturday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'СЕГОДНЯ' and 'ЛОТЕРЕЯ "ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ"'.

АТВ

Table with TV program details for the 'АТВ' section on Saturday.

Воскресенье, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Sunday, including times and program titles like 'ПРИНЦЕССА И ЛЯГУШКА' and 'СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!'.

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the 'Россия' channel on Sunday.

КУЛЬТУРА

Table with TV program details for the 'Культура' section on Sunday.

АРИГ УС

Table with TV program details for the 'Ариг Ус' section on Sunday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'ДОВАННИЕ' and 'ХОЛОСТЯК'.

ТИВИКОМ

Table with TV program details for the 'Тивиком' section on Sunday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'ИСХОДНЫЙ КОД' and 'АНГЕЛ ИЛИ ДЕМОН'.

НТВ

Table with TV program details for the 'НТВ' section on Sunday.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'ЖЕЛЕЗНЫЕ ЛЕДИ' and 'ЛИТЕЙНЫЙ'.

АТВ

Table with TV program details for the 'АТВ' section on Sunday.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР

ДДЭШТВ гэнэн компани Ази даяар МонголоЙ телеви- зийн 40 гаран сувгуудые, тийхэдэ англи, герман, ород, хятад хэлэтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Үвэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнуудые үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм. Энээхэн компани Буряад Республикада эржэ, МонголоЙ теле- видениин бүх сувгуудые, мүн англи, герман, ород, хятад хэлэтэй сувгуудые харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада ху- далдажа, угсаржа эхилээ. МонголоЙ, Үвэр МонголоЙ, Хятадай, Австралиин телевидени үзээх дуратай хаа, иимэ утахаар холбоо барина: 8-924-396-79-00. МонголоЙ сансарын телевидениин хүлээн абагшын (прием- нигой) үнэ – 5000 түх., танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хээх ажалтайгаа (с установкой, настройкой) – 8000 түх.

24-дэхи нюурта хэблэгдэһэн таабаринуудай харюунууд: Абаахай, бугын эбэр, тоншуул, үнэгэн, хүхы, баабгай, эрэ тахья.

Продаю Виста Ардео. Тел.: 8-924-459-49-23.

Үнэгэрхэн зүүн жэлэй агшан зуур

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Буряад хубсаһатай хоёр эрэшүүл, үхибүүн болон эхэнэр. 1900-1920-ёод онуудта.

Сндэ олон ондоо яхатануудай ажаһуудагынь эли: Улаан-Удын гудамжануудаар бурядуудшье, ородуудшье харагдана...

National Geographic Society

Американ сэтгүүлшэн Барт Макдауэлл болон «National Geographic» сэтгүүлэй фотограф Дин Конгер 1977 ондо ехэ гэгшын СССР гүрэн болон ажаһуугшад тухайнь хөөрхэнэн фото-зурагуудтай 370 нюуртай ном гаргаа. Хоёр жэлэй туршада тэдэ гүрэнэй бүхы 15 совет республикаар, олон тоото хотонуудаар аяншалаа юм. Энэ ном политическэ асуудалнуудые дайрангүй, баруун гүрэнүүдэй уншагшадые СССР-эй арадуудай түүхэтэй, соёлтой болон ажабайдалтай танилсуулаа.

Яхад арадай артист Гавриил Колесов номой автор Барт Макдауэллда (зүүн гарһаа) болон оршуулагша Геннадий Соколовто загананай хүрэнхэй хэршэмэгүүдые (строганина) бэлдэжэ байна.

Ном болон сэтгүүлнүүдые уншыхын тула хотын ехэнхи ажаһуугшад (бараг айлнуудһаа бэшэ-ниинь) номой сангууд болон уншалгын гэрнүүд руу (изба-читальня) ошодог, харин сонинуудые гэртээ захижа абадаг хэн. 1927 ондо Верхнеудинскда 14 номой сан хүдэлдэг байгаа.

Тэрэ үедэ республикада «Бурят-Монгольская правда», «Буряад-Монголой үнэн», «Бурят-Монгольский комсомолец», «Красный бурят-монгол», «Скотовод и пахарь» болон «Ленинэй ашанар» («Внучата Ленина») сонинууд, «Жизнь Бурятии» сэтгүүл олон хэнгээр хэблэгдэдэг байһан.

Базар Барадин

Морхоз Хабаев

1929 ондо хотодо багахан радиостанци нээгдэжэ, үдэр бүхэндэ буряад, ород хэлэнүүд дээрэ зүб үзэлөөр хүмүүжүүлгын, соёл-гэгээрэлэй, хуралсалай дамжуулгануудые шагнагшадтаа дурадхадаг хэн.

Энэ үедэ Верхнеудинские эрдэмэй ажал ябуулгын түб болгохо талаар үндэһэ һуури табигдаа. 1922 оной июлиин 1-дэ түрүүшын эрдэмшэнжэлгын эмих – Буряадай эрдэмэй хороон (Буручком) байгуулагдаа. Хорооной түрүүлэгшээр Б.Барадин томилогдоо. 1929 оной май соо Буручком Буряад-Монголой гүрэнэй соёлой дээдэ хургуули (БМИГК) болгогдожо, даргаарнь М.Хабаев томилогдоо.

Номгүйгөөр эрдэм мэдэсэ олодохогүй, эрдэм мэдэсэгүйгөөр коммунизм тогтохогүй!

СССР гүрэнэй арадуудай хоорондохы таһаршагүй хани барисаан мандаха болтогой!

Из архива Музея истории Бурятии

Шэбэртэ нютагай Профсоюзна гудамжын хүбүүд (мүнөө энэ гудамжада Дондок Улзытуевай нэрэ олгодонхой).

Саада тээнэ зогсонод: Владимир Цыренов (БНЦ-гэй эрдэмэй хүдэлмэрилэгшэ), Сүхэ Улзытуев («Бурятхлебпромой» уран зураашан).

Наада тээнэ - Дондок Улзытуевай эгээл түрүүшын нүхэд Вячеслав Митыпов, Олег Очиров, Оюн Улзытуев.

Ажалай болон ара талын хүдэлмэрийн ветеран Дарижаб Цыреновна Гыдыпова, Цырма басаганиинь, эсэгэнэ Гыдып Жамсаранович Гыдыпов. Бэшүүрэй аймагай Нарин-Заганай урданай ажаһуугшад. 1950 он.

Д.С.Соктоев наһанайнгаа нүхэртэй болон хүүгэдтээ. Б.Б.Борхоев болон Т.А.Улзытуев.

"ЕСҮНХЭЙ-335" СУРЫН ХАРВААНЫ ТЭМЦЭЭН 3 ХОНОГИЙН ДАРАА БОЛНО

Монголын үндэсний сурын харваанаас "Есүнхэй мэргэн" холбооноос зохион байгуулдаг "Есүнхэй-335" сурын харвааны улсын аварга

шалгаруулах тэмцээн энэ сарын 9-нд Үндэсний сурын талбайд болно.

Спортын дэд мастер В. Сумъяасухийн санаачилгаар 2004

оноос хойш уламжлал болгон зохион байгуулж буй уг тэмцээнд энэ жил даяар дуурсгах мэргэн Ж.Баттөмөр тэргүүтэй 120 гаруй харваач оролцохоор бүртгүүлжээ.

Тэмцээний тэргүүн байрт орсон мэргэн харваачийг сая төгрөгөөр шагнана гэж зохион байгуулагчдийн зүгээс хэллээ.

Д.Ундрах / 24tsag.mn/

ОДОО АРХИТАЙ ТЭМЦЭЕ

АРХИЙГ СҮҮГЭЭР СОЛЬЖ, АРХИ ҮЙЛДВЭРЛЭХИЙГ ЗОГСООСОН АНХНЫ САНААЧИЛГА

Архи арван хорын нэг гэсэн эртний үг бий. Тиймээс эрт үеэс өвөг дээдэс маань архиийг идээний дээж хэмээн эерүүлэн өргөмжилж, байн байн хэрэглэдэг бус байсгад нэг хэрэглэдэг эд болгож чадсан байдаг. Харин зах зээлийн нийгэмд шилжсэнээр хамгийн ашигтай бизнес нь архи үйлдвэрлэл болж, ажилгүйчүүдийн ганц зугаа нь архи уух болон хувирсан. Гэвч сүүлийн жилүүдэд архины хэрэглээ харьцангуй буурч эхэлжээ. Ялангуяа залуус архиийг бус амжиргааг сонгох өнгө аяс харагдах болжээ. Харин архиийг хэрэглээ болгоод заншчихсан ахмад дунд үеийнхнээ архианаас хэрхэн холдуулах вэ гэсэн асуулт гарч ирэх нь мэдээж. Гуравдугаар сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн Тамхины хяналтын тухай хууль Монголд хуулийг хэрэгжүүлж болдгийн баталгаа болж байна. Энэ нь нийгэмд эхлээд үндэс суурь нь бүрэлдсэн байсны ач. Тамхи татахын хор уршиг болоод дам тамхидалтын талаарх олон нийтийн дургүйцэл хууль хэрэгжихэд илүү нөлөөлж байна гэж дүгнэвэл хилсдэхгүй. Тэгвэл дараагийн удаад гаргах хууль архидалтын эсрэг хууль байж яагаад болохгүй гэж. Ийм хууль гарах үндэс суурийг одоогоос хэдэн жилийн өмнө Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж тавьсан байдаг юм. Энэ талаар хүмүүс ийн өгүүлж байна.

мөрддөг бичигдээгүй хууль болсон соёлд шинэчлэл хийсэн гэж хэлж болно. Архид хандах нийт олны хандлагыг өөрчлөх, архи уудаг хүмүүс өөрсдөө бүлэг байгуулан өөрөө өөрсдийгөө засах боломж олгож, олон нийтийн санал санаачлагыг архины эсрэг чиглүүлж чадсан. Энэ бол маш ховор жишээ. Түүнчлэн хамгийн түрүүн архины хэрэглээг халж, шинэ жилийн баяраар дарс бус сүү өргөж, бүх баяр ёслолыг архигүйгээр тэмдэглэн үлгэр дууриал үзүүлсэн. Энэ бол хаана ч, хэн ч гаргаж байгаагүй үлгэр дууриал юм. Тиймээс Монголд байдаг ёс заншил уламжлалд тулгуурлаад монголчуудын соёлын үнэт зүйлд тулгуурлан архиийг халж эхэлсний төлөө Ерөнхийлөгчид олон улсын хэмжээний шагнал олгосон юм. Түүний санал санаачлагад түшиглэн амьдралд нийцсэн, зан заншилдаа нийцсэн хууль гаргах хөрс суурь нь бүрдлээ гэж би хувьдаа дүгнэж байна.

Яамны сайд ийн өгүүлж байна. Тэгвэл нийгмийн дунд архины эсрэг Ерөнхийлөгчийн санаачлагыг хэрхэн хүлээн авч, хэрхэн тусч байгаа талаар сурвалжиллаа.

Тамхи, архины шалтгаант эмгэг судлалын төвийн тэргүүн Ж.Цогтсугар:

- Бид өөрсдөө архины асуудлаа шийдээд, архинд донтсон бусад нөхдөдөө туслах зорилгоор манай байгууллага анх үүссэн. Эрүүл идэвхтэй амьдралын клуб байгуулснаас хойш 30 гаруй клуб байгуулагдлаа. Архинаас хамааралтай зовж яваа олон хүнд

тусалж байгаадаа баяртай байдаг. Архидалт мансуурлын эсрэг ассоциаци, Эрүүл идэвхтэй амьдралын клуб, Тамхи, архины шалтгаант эмгэг судлалын төв гэсэн гурван байгууллага хамтран "Архидалт мансуурлын хор хөнөөлийг бууруулах үндэсний эвсэл" байгуулсан. Манай эвсэлд олон залуус амьдралаа даатган бидэнд итгэж байна. Бид бие биедээ дэм өгөн сэтгэл нийлэн архиийг хаях боломжтой гэдгийг нийгэмд үлгэрлэж чадаж байгаа.

Тамхи, архины шалтгаант эмгэг судлалын төвийн нийгмийн ажилтан, лектор С.Батсайхан:

- Манай улсын нийт хүн амын 51,2 хувь, эрэгтэйчүүдийн 22 хувь, эмэгтэйчүүдийн таван хувь нь архианаас хамааралтай гэсэн тоо бий. Гэтэл хөгжингүй орнуудад бол архианаас хамааралтай хүмүүсийн хувь хэмжээ нийт хүн амын зургаан хувьд хүрэхэд аюулын харанга дэлдлээ гэж үздэг. Гэтэл манай улсад ингэж хүлээн авч чадахгүй байна. Ийм учир архитай тэмцэхээс аргагүй. Хоёрдугаарт, гэвэл архи гэдэг чинь муу муухайг араасаа дагуулж байдаг. Монголчууд бид хүүхдийг бага наснаас нь архины хэрэглээнд дасгаж байдаг юм байна гэж боддог. Аав ээж нь баяраар гэртээ архи уухаас эхлээд хүүхдүүд баярыг архитай тэмдэглэдэг гэж ойлгодог. Тиймээс ч ерөнхий боловсролын сургууль төгсөх үеэсээ архи ууж эхэлж байна. Дараа нь оюутан болно, мөн л баярыг архи ууж тэмдэглэнэ. Мэргэжил эзэмшин ажилд ормогц архаг хуучин ажилчид ажилд орсны баярыг хийн архи уулгаж эхэлнэ, анхны цалинг тэмдэглэн, архиар шахна. Энэ бүхнээс болж хүүхэд залуучуудыг томчууд өөрсдөө муу үлгэр дууриалаар архинд оруулж байгаа санагддаг юм. Эцэст нь архи уулаа гээд аж-

лаас нь халдаг. Анх архи уух үед ч хүмүүс чи сайн гээд магтдаг байсан бол сүүлдээ чам шиг муу хүн алга гээд халсан. Одоо бол би архи хэрэглэхээ больсон. Сайхан байна.

Хэнтийн Бэрх хот СДЭ-ийн мэс заслын эмч Б.Цог:

- Архины эсрэг дархлааг сүүлийн жилүүдэд сулруулж орхижээ. Энэхүү дархлааг сэргээх гол түлхүүр нь Эрүүл идэвхтэй амьдралын клубын сургалт юм. Ер нь архианаас гаргахад химийн эмнээс илүү сэтгэлзүйн сургалт голлон нөлөөлдөг нь харагдаж байна. Зөвхөн эмээр эмнээд архианаас холдуулсан түүх тун ховор.

Хувиараа бизнес эрхлэгч Д.Бямбадорж:

- Архины эсрэг сургалт, хичээлд сууж байна. Сайхан хичээл байдаг юм байна. Энд ирснээр архианаас холдохоос гадна өөрийгөө таньж, өөрийгөө нээх боломж бүрддэг юм байна.

ДЭМОУБ-ын Говь-Алтай орон нутгийн хөгжлийн хөтөлбөрийн Цогт сумын хөгжлийн ажилтан Б.Номинцовоо:

- Анх энэ лекцийн тухай нэлээд эрт нутагтаа байхдаа сонссон. Гэтэл Ерөнхийлөгчийн Тамгын газраас хүмүүс ирж уг лекцийг уншиж байна гэж сонсоод очсон. Лекцийг хүн бүр сонсоой, хүн бүрт хүрээсэй гэж бодож байна. Архи уудаг,

уудаггүй нь хамаагүй сонсоосой, тэгээд нэгийг бодож, хоёрыг тунгаагаасай гэж бодож байна.

Хүмүүс ийм эерэг бодол өвөрлөх болжээ. Энэ бол хууль гарчээ гэхэд хэрэгжиж болохуйц суурь бүрдсэний баталгаа юм. Монголчуудын хамгийн олон нэр төрлөөр хамгийн сайн үйлдвэрлэдэг бүтээгдэхүүн бол архи байдаг. Олон улсын үзэсгэлэн яармагаас алт, мөнгөн медаль хүртсэн бүтээгдэхүүн ч мөнөөх л архи байх жишээтэй. Тэгтэл архины үйлдвэрлэлээс татгалзаж эхэлсэн гэх баяртай мэдээг Соёл, спорт, аялал жуулчлалын сайд Ц.Оюунгэрэл өгүүлж байна. Энэхүү мэдээгээ тэрбээр дотооддоо төдийгүй гадаадад ч түгээгээд амжиж. ВВС-гийн сэтгүүлчид эл мэдээллийг сонсоод маш их гайхаж байжээ. "Хуулиар хийх боломжгүй зүйлийг ч олон нийтийн дунд явуулсан суртал ухуулга, соёлын аргаар, хандагыг өөрчлөх замаар шийднэ гэдэг том амжилт, энэ бол хамгийн том хөдөлмөр гэж биширч байсан. Миний сонсоноор 17 компани архи үйлдвэрлэхээс татгалзсан шийдвэрээ Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн яаманд өгсөн байна лээ. Миний төрсөн нутаг Хөвсгөл аймгийн Тариалан сумын нэг үйлдвэрээс "Бид архи үйлдвэрлэхээс татгалзаж байна. Манай лицензийг цуцалж өгнө үү. Бид үүнээс хойш архи согтууруулах ундаа үйлдвэрлэхгүй" гэсэн өргөдөл гаргасан байсан. Үүнийг сонсоод би нутгийнхнаараа бахархсан" хэмээн Соёлын сайд өгүүлж байлаа.

Дээрхэн үед бол айл бүхэн нь архи нэрдэг байсан ч хавтгайруулан хэрэглэж байгаагагүй нь монголчуудын хэрэглээний соёлын илрэл. Тааруулж хэрэглэж чадахгүй бол татгалзана гэдэг бас нэг сайхан соёл байдгийг ч бас мартаж боломгүй.

М.СУРА

ШОГ ЗУРГУУД

Шог зураач: С.ЦОГТБАЯР

Сугтаа уншай

Дэлхэй замбиин
Дээдэ хизаарта
Дэгдэн ниидэхэл
Дэлгэр-космонавт.

А

Дэлгэру сегодня не спится,
Давно тянет космос его:
Дал слово отлично учиться,
Дал слово со спортом сдружиться.

Е

Елүүр дээрэ хоккей
Ехэ түргөөр үнгэрөө.
Ерүүл командын түлөө
Ешэ ханаагаа зобоо.

Еши хочетса учиться
Есть упорство в паренке,
Есть, он знает, "единица", -
Ей не место в дневнике.

Ёндон ахамнай
Ёһоор дуушан юм.
Ёохорой аялга
Ёлкодо дуулахал.

Ё

Ёлка просит в зал входить,
Ёхор праздничный водить.
Ёхор! Встаньте с нами в круг,
Ёжик, белка и барсук!

Жэжэхэн амитан
Жэрэгэс гэгэ.
Жэгтэй хурданхан
Жэрхи байба.

Ж

Жёлто-полосатый бурундук
Ждёт меня в лесу, мой давний друг:
Жмурки, прятки – век бы нам
играть
– Жаль, его в траве не отыскать!

Зээрдэ азарга
Зээрэг хүрэгөө
Зэлэ татуулан,
Зэдэ руу туугаа.

З

Здоровый, рыжий жеребец
Заржал и в путь пустился,
Знать, он недаром удалец –
За ним табун весь устремился.

Таагаад туршагты

Уула газарта
Урьха табидга.
Губи газарта
Губшуур табидга.

ТААВАРИНУУД

Борогшоной толгойдо
Бургаанан ургаа.

Тоншоходом толгойм үбдэнэл,
Тоншоогүйдэм гэдэнэм үбдэнэ.

Һэбэгэрхэн заахан бэетэй,
Һэб Һэбхэн гэшхэдэлтэй,
Һайрхуу һаахар зантай.

Ответы на 16-й стр.

Барилдааша хүнэй
Байрань нүхэндэ.

Эрээн торгон дэгэлтэй,
Улаан торгон малгайтай,
Багахан шодогор бэетэй
Дууша баатар хубуун
Дандаа зониие һэрюулдэг.

В МАДОУ ЦРР №91
«Строитель» прошёл
праздник, посвящённый
к Дню защиты детей.
Площадка детского
сада украшена
разноцветными шарами.
В празднике приняли
активное участие
и воспитатели, и
родители, и, конечно,
дети. Как по сценарию,
утро выдалось хмурое.
Северный ветер спрятал
солнышко за тучи. И где
только дети не искали
солнышко, и, наконец,
нашли. Радости их
не было края. По
группам они спели
песенки, танцевали,
участвовали в весёлых
играх. И, самое главное,
руководство детсада
сделало подарок: дали
детям возможность
покататься на лошадках.

Энэ хуудана Дулма Гуродармаева бэлдэбэ.

Фото Р.Н. БАЗАРОВА

Заведует детским садом Лариса Михайловна Убогаева, лауреат конкурса «Женщина – директор года», победитель городского профсоюзного конкурса «Лучший социальный партнёр». Вместе со своим дружным коллективом она делает всё, чтобы детям было всегда тепло, уютно, весело. Детский сад основан в 1980 году. Являлся ведомственным садом Главбурягострой. В 2010 году преобразован в Муниципальное автономное дошкольное образовательное учре-

ждение «Центр развития ребёнка – Детский сад №91 «Строитель». В садике 13 групп, которые посещают 260 детей. Есть кабинет бурятского языка, где дети учат бурятский язык, стихотворения на бурятском языке, проводится национальный праздник «Сагаалган». Большое внимание уделяется укреплению здоровья детей. В садике есть бассейн, который дети с удовольствием посещают. Это позволяет заметно снизить уровень заболеваемости детей.